

Yayın Geliş Tarihi : 31.03.2014
Yayına Kabul Tarihi :03.11.2014
Online Yayın Tarihi: 30.12.2014

Dokuz Eylül Üniversitesi
Denizcilik Fakültesi Dergisi
Cilt: 6 Sayı: 2 Yıl: 2014 Sayfa:131-144
ISSN: 1309-4246

SUALTI ARKEOPARKLARI VE DENİZ TURİZMİ

Osman ERKURT¹
Serim PAKER²,

ÖZET

Binlerce yıllık tarihe sahip Anadolu Kıyıları birçok antik batığa ev sahipliği yapmaktadır. Bu batıklardan bazıları bilimsel yöntemlerle gün yüzüne çıkarılmış ve çeşitli müzelerde sergilenmektedir. Ülkemizin bu zenginliği dünyanın ilgisini çekmektedir. Kıyılarımızdaki batıklar, sadece kazılarda görevli bilim insanları tarafından su altında görülebilmekte ve tarihi mirasımızın korunması amacıyla turizme açılmamaktadır. Su altında kurulan imitasyon alanlarla, tarihi dokuya zarar vermeksizin, sahip olunan bu zenginlik turistik çekiciliğe dönüştürülebilmektedir. Su altı turizminin ilgi alanına giren bu konu dünyada özellikle su altı doğal cazibesi yüksek olmayan ülkelerde yeni bir deniz turizmi alanı olarak dikkati çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Deniz turizmi, arkeopark, sualtı arkeolojisi.

UNDERWATER ARCHAEOLOGICAL PARKS AND MARINE TOURISM

ABSTRACT

Anatolian Coasts are hosting many shipwrecks of thousands of years of history. Some of these wrecks have been excavated by scientists and displayed at various museums. This affluence has been attracting the world's attention. The shipwrecks can only be observed by scientists and for the purpose of preserving the historical heritage, wrecks cannot be open to touristic visits. By constructing imitation fields, the affluence can be transformed into touristic attraction without harming the historical artifacts.

This subject involved in the field of underwater tourism attracts attention as a new area of marine tourism particularly in those countries underwater natural attraction of which has not been so high.

Keywords: Marine tourism, archeopark, underwater archeology.

¹ Arkeolog, 360 Derece Tarih Araştırmaları Derneği, İzmir, info@360derece.info

² Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi, serim.paker@deu.edu.tr

1.GİRİŞ

İnsanlık tarihine baktığımızda Anadolu Topraklarının ve onu çevreleyen denizlerin önemli ve değerli olduğunu görürüz. Bilim dünyası binlerce yıllık geçmişe sahip bu toprakları insanlık tarihinin başladığı topraklar olarak nitelendirir. Günümüzden 12000 yıl önceye ait Göbekli Tepe, (Schmidt, 2011:329) 9000 yıl önceye ait Çatalhöyük (Özdöl, 2012:217) gibi dünyanın en eski yerleşim yerlerine sahip olan ülkemiz, doğal olarak onu çevreleyen denizlerde de en eski bilgilere sahiptir. Doğu Akdeniz ve Ege kıyılarında yapılan sualtı araştırmaları ve kazıları birçok batığın var olduğunu göstermektedir.

Kara sularımızda yer alan Uluburun, Gelidonya, Yassıada, Serçe Limanı batıklarıyla bir dünya devi olan ülkemizde, bu batıklar bilimsel olarak mükemmel bir çalışma ile gün yüzüne çıkarılmıştır. (Şekil 1) Bu tekneler her yıl binlerce kişinin gezdiği Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Kazı sonuçlarından öğrendiğimiz kadarıyla batıkların çok oluşu ve son derece önemli ticaret metallerini taşıyor olması Türkiye'nin sualtı değerlerine olan ilgiyi artırmıştır.

Şekil 1.Uluburun Batığı Sualtı Kazısı

Kaynak: 1985 INA

Dünyanın bilinen en eski batığı olan ve en az yedi ayrı kültürün ürünlerini taşıyan ‘Uluburun Gemisi’ (Bass, 2001: 86), National Geographic tarafından 20. yüzyılın en önemli ilk 10 keşfi (Scientific American, 1999: 40-43) arasında değerlendirilmiştir (Şekil 1).

Şekil 2. Uluburun Gemisi Replikası
Kaynak*: Selva Egeli, Ağustos 2005

İzmir-Limantepe Kazıları ABD'de yayımlanan ve dünyanın en popüler arkeoloji dergisi olan "Archaeology" nin 2009 yılı Temmuz sayısında dünyanın en önemli ilk 10 sualtı kazısı arasında gösterilmiştir (Archaeology, 2009: 27).

Dünyada ve ülkemizde sürdürülebilir turizm anlayışı fark yaratma ve özgün olma yaklaşımlarının değeri artmaktadır. Otel ve dar çevresinde geçirilen tatil anlayışı giderek önemini yitirmektedir. Yeni açılımlar, yeni keşifler, yeni sunumlar talep edilmektedir. Destinasyonların kendine has özellikleri ve tarihi değerlerini bilimsel temele dayalı projelerle sunmak, turizme yepyeni bir boyut getirecektir. Bu sebeple, interaktif deniz müzelerinin, imitasyon müzelerinin, imitasyon sualtı arkeoparklarının çoğalması gerekmektedir.

Tüm bu olguların hayat geçmesi ülkemiz turizminin pazarlanması, destinasyon çekiciliği, turizm sektörünün sürdürülebilirlik ve alternatif pazar yaratılmasına olumlu katkılar sağlayacaklardır.

2.Dalış Turizmi

Özel ilgi turizminin (alternatif turizm) en önemlilerinden biri olan dalış turizmi, ekonomik hacmi büyük olan bir alanıdır. Kullanılan ekipmanlar, dalış turu organizasyonları ve dalış eğitimi kurumlar bu ekonomik hacmin sadece bir kısmıdır.

Senede yaklaşık on milyon Avrupalı turistin dalış için Mısır'a gittiğini düşünürsek, turizmin bu alanının son derece önemli bir potansiyel olduğunu düşünebiliriz (www.touexp.com). Dalış sporunu seven kalabalık insan grupları sualtında farklı deneyimler yaşamak için yeni arayışlarla dünyanın çeşitli yerlerine seyahat programları yapmaktadırlar (Şekil 3).

Şekil 3. Dalgıçlar

Kaynak*: Mualla Erkurt, Eylül 2006

Ülkemizin ılıman iklimi sayesinde dört mevsim dalış yapılabilmesi büyük bir olanaktır. Zengin sualtı coğrafyası ve tarihi sualtı dokusu, batıklar dalış sporu yapan insanların ilgisini çekmektedir. Dünyada en önemli 50 dalış destinasyonlarından biri ülkemizin Kaş ilçesidir. Sualtı dünyası çok çeşitli olan Kaş, batıklar, mağaralar, kanyonlar, resifler, tüneller, uçaklar ve sualtı canlılarının çeşitliliğinden dolayı her zaman çekiciliği yüksek bir dalış merkezi olmuştur.

3. Sualtı Arkeoparkları

İnsanlar tarihin en eski dönemlerinden beri denizi ve sualtını merak etmektedirler. İnsan doğasından gelen bu merak turizm yatırımcılarını cezbetmiştir. Var olan arkeolojik ve doğal dokunun dışında sualtında turizm amacıyla hazırlanmış sualtı turistinin ilgisini çekecek, bölgenin turizm potansiyelini arttıracak insan yapısı unsurlar günümüz turizminin önemli girişimleri arasında öne çıkmaktadır.

Sualtı arkeoparklarının en önemli özelliği tarih, arkeoloji, çevre ve kültürel değerlere sahip bir deniz ortamı oluşturmalarıdır. Arkeoloji ve sualtı arkeoloji mirasının bilinçli bir şekilde korunması ve bu bilgilerin yaygınlaştırılması, çevreyi, denizi, ekolojiyi koruma bilincinin gelişmesini de sağlar. Bu bilinç, eğitim programlarıyla da desteklenirse kalıcı ve daha da koruyucu olur (Hamer vd., 2005: 5).

İdare, (bakanlık, valilik, kaymakamlık), eğitim kurumları (üniversiteler, enstitüler), dalış merkezleri, turizm işletmeleri ve sivil toplum kuruluşları bu konudaki girişimleriyle, hem çevreye duyarlı hem de arkeolojik bilincinin yayılmasıyla ilgili girişimleri teşvik ederek ülke turizmine çok değerli katkılarda bulunmaktadır.

Arkeopark projeleri aynı zamanda çok yönlü olarak hizmet vermektedir. Öncelik, yöre halkının ilgisini çekmek, onları bilinçlendirmek ve yeni iş sahaları yaratmaktır. Daha sonra tarihe ilgi duyan herkesin dikkatini o bölgeye çekmektir. İşin en vazgeçilmezi ise bilimsel temeldir. Sualtı arkeoparkları üniversitelerin, bu alanda çalışmış bilim insanlarının katkılarıyla, bilimsel gerçeklere uygun olarak yapılmalıdır. Bilimsel kaynaklardan yararlanılarak yapılan gerçeğe uygun canlandırmalar insanların daha çok ilgisini çekmektedir (Delgado,1997: 16).

Türkiye'nin dünya çapında bilinirliği en yüksek sualtı merkezi olan Kaş ilçesinde turistik çekiciliği daha da geliştirmek ve tanıtmak amacıyla yerel yönetim, üniversite, sivil toplum kuruluşları ve dalış merkezleri biraya gelerek uluslararası sualtı arkeopark projelerini hayata geçirmişlerdir. Öncülüğünü 360 Derece Tarih Araştırmaları Derneği'nin yaptığı bu projeler Sualtı Araştırmaları Derneği (SAD) tarafından yürütülmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Kaş Sualtı Arkeoparkı
Kaynak*: 2006, Mualla Erkurt, A.Şeyda Maraş

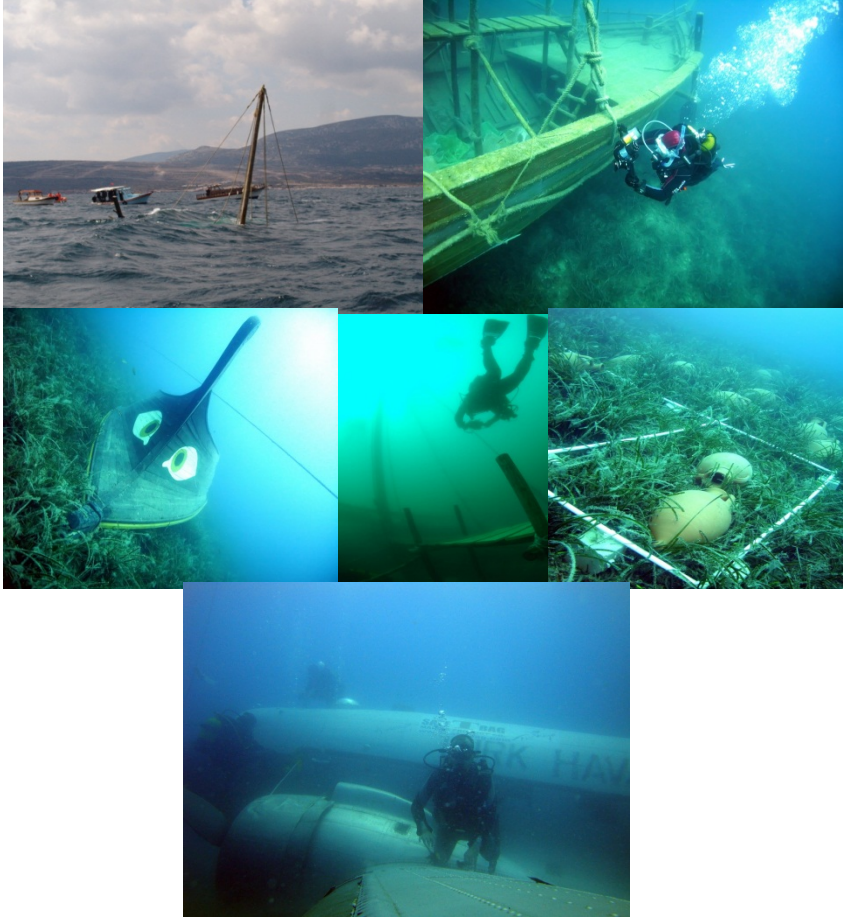
2006 yılında Kaş Arkeopark Deneysel Arkeoloji Projesi, 2007 yılında Türkiye Sualtı Kültür Mirası Sanal Müzesi (internet ortamında yayın), 2008 yılında Kaş Arkeopark Bilim Kampı, 2009 yılında Genç Arkeopark, 2010 yılında Kaş Kültür Mirası Yüzey Araştırmaları, 2011 yılında da Kaş Tarihtir projeleri yapılmıştır. (Özaygen vd., 2008: 14) Projelerin bazıları tamamlanmış, bazıları devam etmektedir (www.sad.org.tr).

Bu projeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı, TÜBİTAK (, TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi) NAS (Nautical Archaeology Society), DEGUWA (German Society for the Promotion of Underwater Archaeology), ARİT (The American Research Unstitute in Turkey), AKMED (Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü), Avrupa Birliği, Dünya Bankası, ODTÜ, Başkent Üniversitesi, UCLA (University of California Los Angeles), İTÜ, Kaş Belediyesi ve Kaş Kaymakamlığı'nın destek ve katkılarıyla yapılmıştır. 2014 yılı eylül ayında NAS aracılığıyla tüm Avrupa'ya duyurulan dalış programları uygulanacaktır (www.nauticalarchaeologysociety.org).

2009 yılında İzmir, Mordoğan'da yeni bir sualtı arkeoparkı projesi hayata geçirilmiştir. Proje sahibi 360 Derece Tarih Araştırmaları Derneği, Ankara Üniversitesi, Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi ve Mordoğan Belediyesi işbirliği ile uygulanan bu projeye, İzmir-Mordoğan ilçesinin gerek bilimsel anlamda gerekse sportif anlamda bir sualtı merkezi haline getirilmesi ve bu değer in ülkemizde, dünyaya tanıtılmasını amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan sualtı arkeoparkının hem bilimsel çalışmalarda kullanılan bir alan haline getirilmesi hem de bölgedeki dalış turizmi çekiciliğinin artırılması arttırılması hedeflenmiştir (Şekil 5, Şekil 6).

Şekil 5: Mordoğan Sualtı Arkeoparkı
Kaynak*: Mualla Erkurt, 2009

Şekil 6: Mordoğan Sualtı Arkeoparkı
Kaynak*: Barış Şendemir, 2009

Bu amaçla M.Ö 600'lere ait Ege Denizinde kullanılan ticaret ve savaş teknesinin replikaları yapılmış, 18 metre derinliğe batırılmıştır. Daha sonra bu alana ilgiyi arttırmak amacıyla 2. Dünya Savaşında kullanılan bir nakliye uçağı olan C 47 de batırılmıştır.

4.İmitasyon (Taklit) Müzeler

Yeni bir müzecilik anlayışı olarak başlayan imitasyon müzecilik orijinal eserlerin yerine taklitlerinin yapılarak sergilenmesi esasına bağlı bir uygulamadır. Yurt dışında çok örnekleri olan bu müzecilik anlayışı daha da gelişerek "Ecomuseum" adıyla yerel katılıma dayalı bir çalışma sistemini uygulamaktadır. Yerel kalkınmayı geliştirmeyi amaç edinmiştir.

Bu bağlamda, 2011 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Alanya Müzesi, Alanya Belediyesi ‘‘Alanya Kalesi Kızılıkule-Tophane Eksenî Denizcilik ve Gemi Müzesi’’ projesini hayata geçirmiştir. Tamamen interaktif müzecilik anlayışıyla imitasyon malzemelerle bir sergileme yapılmış, 2012 yılında tamamlanan müzeyi ilk sekiz ayında 46.576 kişinin (Haber Alanya Gazetesi, 8 Eylül 2012) gezdiği tespit edilmiştir. (Şekil 7)

Şekil 7: Alanya Kalesi Kızılıkule-Tophane Eksenî Denizcilik ve Gemi Müzesi

Kaynak*: Mualla Erkurt, 2012

5.ÖnerilerR

Ülkemizin eşsiz doğal kaynakları, arkeoloji ve denizin alternatif turizm ile gelişen bağları, özellikle sualtı arkeolojisinin insanları cezbeden yanı bir araya gelince sualtı arkeoparklarının turizm içindeki önemi daha da ortaya çıkmaktadır.

Bilimsel yöntemlerle ele alınması gereken bu konu üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, konu ile ilgili işletmelerin aralarında yapacakları işbirliği ile ele alınmalıdır.

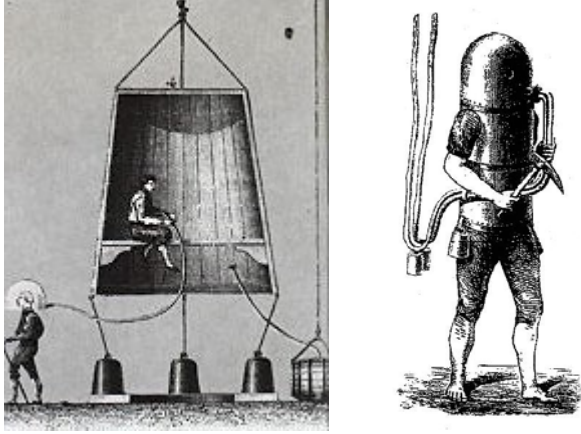
Bu kurumların ortak kararıyla seçilecek bir batığın orijinal bilgilerinden yola çıkarak imal edilecek tekne ve tekneye ait yüklerin imitasyonlarıyla yapılacak özel dalış noktaları oluşturulmalıdır. Hemen yanına ise günümüzde görüldüğü ve bilindiği şekli yerleştirilmelidir. Bu alanlar sualtı arkeolojisinin kazı, restorasyon ve dokümantasyon tekniklerinin öğretildiği alanlar haline getirilmelidir.

Bu alanların en büyük özelliği arkeolog olmayan başka mesleklerle sahip insanların sualtı arkeolojisine olan ilgilerinin ve buna bağlı bilgilerinin artmasını sağlayacaktır. Yıllık programlarla çalışan bu merkezler dalış turizmine yeni bir boyut katacaktır. Bu yöntemlerle oluşturulmuş olan dalış noktaları, dalanların ilgisini çekebilecek başka objelerle de desteklenmelidir. Bölgeye yakın yere batırılacak uçak ve deniz canlılarının yaşamı ile ilgili yapay resif oluşumları ilgiyi daha da arttıracaktır. (Bass, 1972: 24)

Ayrıca, dalış ağırlıklı programlar içeren kurslar ve seminerler verilmelidir. Bu kurslar, konularında uzman, akademik referanslı kişiler tarafından verilmelidir. Kursların ana amacı deniz, arkeoloji ve insan bağları kurmak olmalıdır. Kursların konuları ana değişmez olan sualtı arkeolojisi ağırlıklı olmalıdır. Konular; sualtı arkeolojisi, dalgıçlık tarihi (antik dalgıçlık), sualtı sörnevi, eserlerin yüzeye çıkarılması, dokümantasyon, restorasyon, sualtı fotoğraf ve film tekniği, sualtı canlıları ve yaşam alanları, deniz mutfağı olmalıdır.

Sualtı arkeolojisi: Projede yer alan sualtı programlarının bel kemiğini oluşturan sualtı arkeoloji tekniklerinin uygulanması ile ilgili bilgilerin verilmesi.

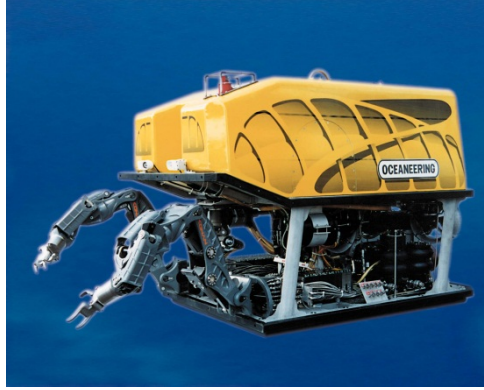
Dalgıçlık tarihi: Konuya interaktif yaklaşımın en önemli olgusudur. Bunun için bilinen en eski dalış aletleri bilimsel yöntemlerle yeniden imal edilip, risksiz programlar içinde kullanılması (Şekil 8).

Şekil 8. Antik Dalış Aletleri 1680

Kaynak: Dr. Edmond Halley, Bibliodysey image

Sualtı sörnevi: Batıkların tespiti için deniz tabanında yapılan araştırmalardır. Bazı elektronik aletler kullanılabilir. (Şekil 9)

Şekil 9:Uzaktan kumandalı araç (ROV)

Kaynak: www.turbosquid.com

Eserlerin Yüzeye Çıkarılması: Sualtı arkeolojisinde arkeolojik malzemenin su üzerine çıkarılabilmesi için uygulanan özel yöntemler. (içi hava dolu balonlar)

Dokümantasyon: Yerinde tespit edilen arkeolojik malzemenin tarih ve tipoloji göz önüne alınarak incelenmesidir.

Restorasyon-Konservasyon: Özel sualtı arkeoloji teknikleri kullanılarak çıkarılan eserin temizlenmesi, onarılması ve saklanması için gereken kimyasal işlemlerin yapılması.

Sualtı Fotoğraf ve Film Teknikleri: Tüm dalış programlarında kullanılan bu konu, çalışmaların her noktasının nasıl fotoğraflanacağı ile ilgili bilgileri içermektedir. Çok özel bilgiler gereken, pahalı aletler ile uygulanan bu konu daha çok teorik bilgi gerektirir. (foto mozaik)

Deniz mutfağı: Dünyamızda en önemli besin zinciri olan deniz canlıları hakkında bilgi sahibi olmak (Broadwater, 2002).

6.SONUÇ

Süreklilik turizmin ana değişmezidir. Burada amaç bilimsel gerçeklerden yola çıkarak oluşturulan bu yapıları turizm olgusu içinde yumuşatılarak sunmaktır.

360 Derece Tarih Araştırmaları Derneği on senedir deneysel arkeoloji projelerini hayata geçirmektedir. Bu süre boyunca gerek yurt içinde gerekse yurt dışında ki deneyimlerimizden edindiğimiz sonuçlar; her meslek ve kültür kesiminden insanın tarih ve arkeolojiye karşı duyduğu inanılmaz ilgi ve meraktır. Bundan yola çıkarak ülkemizin zengin tarihi ve arkeolojik değerlerini imitasyon müzeler, arkeoparklar, aquaparklar, sualtı arkeoparkları gibi yeni tanıtım projeleriyle çok geniş kitlelere tanıtılabilir ve bundan ekonomik girdiler elde edilebilir.

KAYNAKLAR

ARCHAEOLOGY (2009) Volume 62 number 4, july/august 2009, <http://archive.archaeology.org/0907/> , Erişim Tarihi: 11.05.2014.

BASS, F. G. (1972) *A History of Seafaring Based on Underwater Archaeology*, Thames&Hudson, London.

BASS, F.G. (2001) *National Geographic Türkiye*, Kasım 2001.

BROADWATER, J.D. (2002) *Timelines of Underwater Archaeology*, Chapter 2, International Handbook of Underwater Archaeology, Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York.

DELGADO, J.P. (1997) *Encyclopaedia of Underwater and Maritime Archaeology*, British Museum Press, London.

HAMER, A., FRY, N., STONE, G. (2005) *Secrets of the Solent, Hampshire & Wight Trust*.

ÖZAYGEN, A.Ş., CAMUŞÇUOĞLU, D.H, VARİNLİOĞLU, G., GİRĞİN, S., BAŞTANLAR, Y. (2008) *Tübitak Araştırma Projesi*, Proje No: 107K133, Ankara.

ÖZDAŞ, A.H. (2012) *Ege ve Akdeniz Bölgesi Sualtı Araştırmaları*. 35.Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 27-31 Mayıs 2013, Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

ÖZDÖL, S. (2012) *Çatalhöyük Kazıları 2011*, 34. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 28 Mayıs-1 Haziran 2012. Hitit Üniversitesi, Çorum.

SCHMIDT, K. (2011) *Göbekli Tepe Kazısı 2010 yılı Raporu*, 3.Cilt, 33. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu 23-28 Mayıs 2011, İnönü Üniversitesi, Malatya.

SCIENTIFIC AMERICAN (1999) *The Ten Greatest Discoveries of the Twentieth Century*, 1,6, 40-43.

FOTOĞRAFLAR:

- Şekil 1: Uluburun Batığı Sualtı Kazısı, 1985, Institute of Nautical Archaeology Yayınlanmamış fotoğraf
- Şekil 8: Antik dalış aletleri 1680, Dr. Edmond Halley, Bibliodyssey image. (http://i.kinja-img.com/gawker-media/image/upload/t_original/18zb42mzyhsjpg.jpg Erişim tarihi 02.03.2014)
- Şekil 9: Uzaktan kumandalı araç (ROW) www.turbosquid.com (Erişim tarihi 02.02.2014)

* Bu fotoğrafların kullanım hakları yazarlara aittir.

- Şekil 2: Uluburun Gemisi replikası, Ağustos 2005, Selva Egeli
- Şekil 3: Dalgıçlar, Eylül 2006, Mualla Erkurt
- Şekil 4: Kaş Sualtı Arkeoparkı , Ekim 2006, Mualla Erkurt, A.Şeyda Maraş
- Şekil 5: Mordoğan Sualtı Arkeoparkı , 2009, Mualla Erkurt

- Şekil 6: Mordoğan Sualtı Arkeoparkı, 2009, Barış Şendemir
- Şekil 7: Alanya Kalesi Kızılkkule-Tophane Ekseni Denizcilik ve Gemi Müzesi 2012, Mualla Erkurt